

expertisecentrum
beroepsonderwijs

De gevonden zonen (m/v)

Aandacht voor schoolverlaters die
terugkeren naar het onderwijs

Woord vooraf

De bestrijding van voortijdige schooluitval (vsv) in Nederland is behoorlijk succesvol. Kenmerkend voor dit beleid is een sterke regionale sturing op het terugdringen van het aantal nieuwe voortijdig schoolverlaters.

In de voorliggende studie beargumenteren de auteurs dat het tijd is om aan het succes van deze *preventieve* aanpak door het voorkomen van voortijdige schooluitval, een succesvolle *curatieve* aanpak gericht op terugkeer van voortijdige uitvallers naar het onderwijs toe te voegen. De gedachte is dat jongeren, die ooit zijn uitgevallen, terugkeren naar het onderwijs en alsnog hun startkwalificatie behalen. De onderzoekers hopen met hun analyse handreikingen te bieden die partijen inspireren om voor deze doelgroep een succesvol vsv-beleid op te zetten ofwel het huidige beleid te verbeteren.

De argumentatie is gebaseerd op twee onderzoeken die door het landelijk Expertisecentrum Beroepsonderwijs (ecbo) in

samenwerking met de Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO/INP) zijn uitgevoerd. Het eerste onderzoek betreft een analyse van onderwijsnummergegevens en is eerder gepubliceerd als *De verloren zonen (m/v)*. Het tweede is een enquête onder voortijdig schoolverlaters die na één of meerdere jaren zijn teruggekeerd naar het onderwijs (de zogenoemde 'terugkeerders').

De uitgebreide onderzoeksbijlagen zijn te vinden op www.ecbo.nl.

Dr. Marc van der Meer
Directeur Expertisecentrum Beroepsonderwijs

Terugkeerder: "Ik ben blij dat ik de mogelijkheid heb gekregen om weer een opleiding te gaan volgen en heb deze bijna succesvol afgerond."

Inhoudsopgave

De terugkeerder	3
Voortijdig schoolverlaten.....	4
Het preventieve beleid nu	6
... en de kansen voor een aanvullend curatief beleid.....	7
Wat scholen kunnen doen voor terugkeerders.....	8
... en wat RMC-regio's voor terugkeerders kunnen betekenen.....	10

De terugkeerder

In onderwijsland kent iedereen het begrip 'voortijdig schoolverlater'. Maar de term 'terugkeerder' is minder ingeburgerd. Enkele feiten over terugkeerders:

- Ieder jaar keren meer dan twintigduizend jongeren zonder startkwalificatie, na minimaal een jaar geen onderwijs te hebben gevolgd, terug naar school.
- Meer dan een derde van de voortijdig schoolverlaters keert binnen drie jaar terug naar het onderwijs, de meesten kennen een onderbreking van één jaar.
- Ze kiezen bij terugkeer vooral voor het middelbaar beroepsonderwijs (mbo), een klein deel kiest voor het hoger onderwijs, het voortgezet onderwijs of het volwassenenonderwijs.
- Naar verhouding vinden voortijdig schoolverlaters uit het voortgezet onderwijs en de hogere mbo-niveaus vaker de weg terug naar het onderwijs dan uitvallers uit de lagere mbo-niveaus.
- Jongeren uit armoedeprobleemcumulatiegebieden keren naar verhouding weinig terug naar het onderwijs.
- Allochtonen – en dan in het bijzonder allochtone vrouwen – gaan relatief vaak terug naar school.

Voortijdig schoolverlaten

In de loop der tijd is een eenzijdig beeld ontstaan over voortijdig schoolverlaten. Vaak aangehaald is de zin: "Het gebrek aan een startkwalificatie leidt tot een zwakke positie op de arbeidsmarkt, welke een verhoogde kans op werkloosheid en een verhoogde kans op criminaliteit en sociale uitsluiting als gevolg heeft" (In 't Veld, Korving, e.a., 2006). Bijgevolg zien we voortijdig schoolverlaten als:

- a het voortijdig en onherroepelijke eind van de onderwijsloopbaan;
- b iets wat altijd voorkomen moet worden.

De terugkeerders die de ecbo-enquête invulden, hebben zelf ook een ander beeld:

Terugkeerder: "Ik werd niet toegelaten tot de opleiding. Toen ben ik gaan werken om te bedenken wat ik wilde."

Vsv als onderdeel van de leerloopbaan

Voortijdig schoolverlaten is niet altijd een eindstation. Een meerderheid van de terugkeerders geeft aan altijd al van plan te zijn geweest om ooit weer naar de schoolbanken terug te keren. De jongeren wilden er een jaartje tussen-uit (bijvoorbeeld reizen), hadden persoonlijke problemen (bijvoorbeeld ziekte) of problemen met hun studiekeuze. Dat waren redenen voor uitval. Maar na enige tijd is er weer ruimte voor het volgen van een opleiding.

Niet alle uitvalredenen zijn op voorhand van voorbijgaande aard. Sommige terugkeerders verkozen bijvoorbeeld werk boven studie. De periode zonder onderwijs deed deze jongeren beseffen hoe nuttig een diploma is op de arbeidsmarkt. Waar ze oorspronkelijk dachten ook zonder diploma wel aan het werk te kunnen, hebben ze ervaren dat een diploma een voorwaarde is voor een leuke en goed betaalde baan. Door dit besef zijn ze teruggekeerd naar school. Sommige terugkeerders zijn direct beïnvloed door hun werkgever; deze wilde dat de jongere terug naar school ging.

De periode zonder onderwijs blijkt jongeren te motiveren. Veel terugkeerders geven aan nu beter hun best te doen op school.

Terugkeerder: "Ik heb drie jaar in de detailhandel gewerkt en ben opgeleid tot intern controller."

Vsv als leerzame periode

Niet alle terugkeerders beschouwen hun onderbreking als iets negatiefs. Een minderheid heeft ronduit spijt van de beslissing om te stoppen. Het grootste deel was liever op school gebleven, maar zag op dat moment geen andere oplossing. Eveneens een minderheid heeft echter helemaal geen spijt, voornamelijk omdat ze veel hebben geleerd tijdens hun onderbreking van de schoolloopbaan.

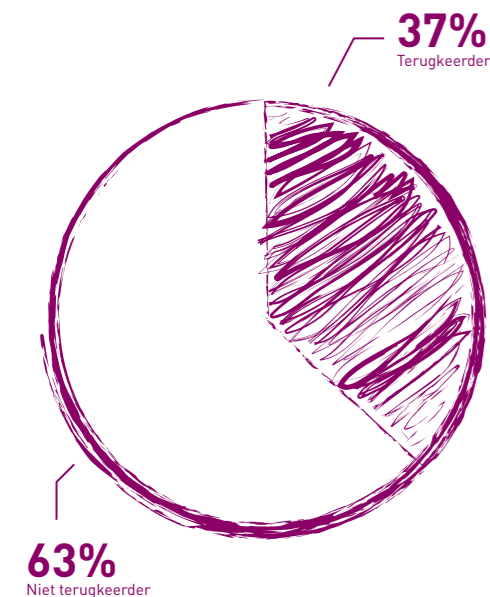
In de periode zonder onderwijs hebben de terugkeerders niet stilgezeten. Veel uitvallers hebben werkervaring opgedaan, gewerkt aan hun problemen of gezocht naar een beroep dat goed bij ze past. Ook hebben sommige terugkeerders via hun werk cursussen gedaan of een thuisstudie gevolgd. Helemaal inactief zijn lijkt een uitzondering.

Ook de omgeving vindt uitval lang niet altijd een slecht idee. Een meerderheid van de terugkeerders zegt dat ouders, vrienden en docenten het begrepen of het zelfs een goed besluit vonden. Een minderheid geeft aan dat hun omgeving niet achter hun beslissing om te stoppen stond.

Dat voortijdig schoolverlaten indien mogelijk voorkomen moet worden, staat buiten kijf. Maar eerder genoemd terugkeerdersperspectief toont dat het gangbare beeld van voortijdig schoolverlaten niet voor alle vsv'ers geldt. Preventie is belangrijk, maar soms is uitval een tijdelijke situatie die benut kan worden voor persoonlijke ontwikkeling om weer gemotiveerd terug te keren naar het onderwijs. Dan is curatief beleid belangrijk: het begeleiden van vsv'ers naar het onderwijs.

Meer dan een derde van de vsv'ers keert binnen drie jaar terug naar het bekostigd onderwijs.

Percentage teruggekeerde vsv'ers 2005/2006

Het preventieve beleid nu...

Het beleid rond voortijdig schoolverlaten kreeg vorm in de loop van de jaren negentig en werd halverwege het eerste decennium van deze eeuw geformaliseerd. Het aantal voortijdig schoolverlaters is sindsdien zowel in absolute als in relatieve zin gedaald. Nederland kende in 2005 nog meer dan 50.000 jongeren onder de 23 jaar die het onderwijs verlieten zonder startkwalificatie (minimaal een mbo-diploma op niveau 2 of een havo- of vwo-diploma). Inmiddels zijn het er ruim 10.000 minder. De ambities van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) liggen nóg hoger: de doelstelling is maximaal 25.000 nieuwe voortijdig schoolverlaters in 2016.

Om dit te bewerkstelligen, heeft het ministerie de aanval op schoolverlaten ingezet. De aanval is met name preventief en beoogt samenwerking tussen alle partijen die te maken kunnen krijgen met voortijdig schoolverlaters: scholen, gemeenten (leerplicht), jeugdzorg, werkgevers enzovoort. In 39 Regionale Meld- en Coördinatiepunten (RMC's) zijn convenanten afgesloten met gemeenten en onderwijsinstellingen. Regio's en scholen krijgen via DUO regelmatig informatieproducten over het aantal nieuwe voortijdig schoolverlaters. Vanuit het ministerie worden subsidies verstrekt om voortijdig schoolverlaten verder terug te dringen.

Hoe ze het aantal nieuwe voortijdig schoolverlaters willen terugdringen, is aan de regio's en de scholen. De aanpak varieert van regio tot regio en van school tot school. Maatregelen die vaak worden gekozen, zijn:

- professionalisering van het verzuimbeleid;
- inrichten van opvangklassen;
- zorg dichterbij de jongere brengen;
- verbeteren van het keuzeproces voor opleiding en beroep;
- betere aansluiting tussen voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs (vmbo) en mbo.

...en de kansen voor een aanvullend curatief beleid

Hoewel het in de aanval op schooluitval minder prominent aanwezig is, maakt een deel van de regio's serieus werk van het naar school terugleiden van uitgevallen voortijdig schoolverlaters. Men werkt aan sluitende registratiesystemen in de regio en persoonlijke contacten met de vsv'ers.

Het aantal terugkeerders is al groot, maar nog niet iedereen keert terug. In het jaar 2005/2006 zijn in het voortgezet onderwijs en het mbo samen een kleine 57.000 nieuwe vsv'ers geteld. Meer dan een derde van hen – in totaal bijna 21.000 deelnemers – is in de drie daarop volgende schooljaren teruggekeerd naar het bekostigd onderwijs. De inschatting van onderzoeksinstituut ROA (Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt) is dat als de terugkeer naar het niet bekostigd onderwijs wordt meegeteld, zelfs bijna de helft van de voortijdig schoolverlaters terugkeert (ROA, 2011).

Niet iedere regio slaagt er even goed in vsv'ers terug te laten keren naar het onderwijs. De terugkeerpercentages lopen per RMC-regio uiteen van 29 tot 45%. Er is geen verband tussen de hoogte van het uitvalpercentage en het terugkeerpercentage; sommige regio's met veel vsv'ers kennen een laag terugkeerpercentage, andere juist een hoog.

Terugkeer naar het onderwijs is natuurlijk alleen zinvol als de terugkeerder vervolgens niet direct weer uitvalt. Lang niet alle professionals zijn hierover optimistisch. Zij verwachten dat terugkeerders notoire 'niet-willers' zijn, die zich toch snel weer uitschrijven (Dunning, Krauss e.a., 2009). Dit blijkt echter voor de ruime meerderheid niet op te gaan: zij zijn succesvol te noemen. Twee derde van de teruggekeerde vsv'ers zit in het schooljaar 2009/2010 (vier schooljaren na het jaar van uitval) nog steeds in het onderwijs. Ongeveer 1 op de 8 teruggekeerde vsv'ers heeft het onderwijs weliswaar opnieuw verlaten, maar ditmaal wel met een startkwalificatie. Een kwart is opnieuw uitgevallen zonder een startkwalificerend diploma. Dit laatste percentage varieert tussen regio's van 18 tot 37%.

De huidige cijfers laten zien dat terugkeren naar het onderwijs mogelijk en bovendien vaak succesvol is. In de volgende paragrafen gaan we dieper in op de kansen voor curatief beleid; wat kunnen scholen en regio's doen om meer voortijdig schoolverlaters succesvol te laten terugkeren naar het onderwijs? We baseren ons hierbij op de antwoorden van ongeveer honderd terugkeerders op de echo-enquête.

Wat scholen kunnen doen voor terugkeerders...

Scholen zijn op dit moment vooral gericht op het voorkómen van voortijdig schoolverlaten. Een succesvolle aanpak, zo is inmiddels wel gebleken uit de daling van vsv-cijfers. Een meerderheid van de terugkeerders geeft echter aan dat hun uitval niet te voorkomen was geweest. Vooral jongeren met persoonlijke problemen of problemen in de studiekeuze noemden hun uitval onvermijdelijk. Als uitval volgens de jongeren in eerste instantie en naar eigen oordeel onvermijdelijk was, wil dat nog niet zeggen dat een uitgevallen jongere nooit meer onderwijs zal volgen. Hoe kunnen scholen bijdragen aan de terugkeer van voortijdig schoolverlaters naar het onderwijs?

Uit de echo-enquête onder terugkeerders komen drie mogelijkheden naar voren:

1 De jongeren informeren over de mogelijkheid om terug te keren

Alle scholen hebben contact met de jongeren die zich uitschrijven en nog geen startkwalificatie hebben behaald. Dit contact is vaak uitsluitend gericht op het voorkomen van de uitval. Indien uitval voorkomen onhaalbaar blijkt, zou het gesprek ook benut kunnen worden om een eventuele latere terugkeer voor te bereiden. Vertel de jongere en zijn ouders dat terugkeer tot de mogelijkheden behoort en wie daarbij kan helpen. Te veel jongeren en

hun ouders blijken bijvoorbeeld niet op de hoogte van mogelijkheden om werk en opleiding te combineren. Contact krijgen en behouden met de uitvaller en zijn omgeving, lijkt het credo.

2 Helpen bij een oriëntatie op terugkeer

Nog maar weinig terugkeerders maken bij hun oriëntatie op de terugkeer gebruik van de kennis die op scholen beschikbaar is. Terugkeerders praten vooral met ouders, familie en vrienden en mensen op het werk over een eventuele terugkeer naar het onderwijs. De school als informatiebron en motivator wordt nog onvolledig benut. Scholen zouden in hun voorlichting meer aandacht kunnen

besteden aan jongeren die niet direct van het vmbo komen. Slechts een klein deel van de terugkeerders maakt op dit moment gebruik van de voorlichtingsactiviteiten van scholen. Terwijl die informatie twijfelaars over de streep zou kunnen trekken. Bedenk daarbij dat de keuze van de opleiding bij terugkeerders vooral een beroepskeuze is, gericht op betere carrièremogelijkheden. Een tweede mogelijkheid voor scholen is het verbeteren van de loopbaangerichtheid van de intake. Een onderbreking van de leerloopbaan wordt door intake nog te vaak uitsluitend gezien als risico voor hernieuwde uitval en nog maar zelden als kans voor een beroepsoriëntatietraject.

3 Aandacht voor de jongere na terugkeer

Eerder zagen we al dat, hoewel bij driekwart van de terugkeerders de terugkeer succesvol te noemen is,

Terugkeerder:
"Ik heb nu veel
werkervaring, dat
helpt bij mijn
opleiding."

een kwart opnieuw uitvalt. Uit ander onderzoek blijkt dat zelfs professionals in het onderwijs er vaak vanuit gaan dat terugkeerders weer zullen uitvallen (Dunning, Krauss e.a., 2009). 'De leerling kennen' zou uit kunnen pakken als een selffulfilling prophecy: de lage verwachtingen van de docent kunnen de deelnemer negatief beïnvloeden. Docenten moeten geloven in de terugkeerders. Daarnaast kunnen terugkeerders in het onderwijs vaak wel wat extra aandacht gebruiken. Veel terugkeerders geven aan dat ze net zo zijn behandeld als regulier instromende leerlingen. Slechts een klein deel heeft extra begeleiding ervaren. Een groter deel geeft aan dat ze wel graag extra hulp had willen krijgen.

... en wat RMC-regio's voor terugkeerders kunnen betekenen

RMC-regio's hebben de opdracht om voortijdig schoolverlaters te signaleren, contact met hen te leggen en hen terug te leiden naar school of werk. Daartoe zijn netwerken van betrokkenen opgezet, waar in ieder geval de scholen, leerplichtambtenaren en RMC-coördinatoren onderdeel van uitmaken.

Op grond van de echo-onderzoeken zien we vijf mogelijkheden voor verbetering:

1 Een waterdicht systeem

De RMC-coördinatoren vinden zelf dat de netwerken al beter functioneren (Bokdam & Volker, 2011). Een meerderheid van de terugkeerders in ons onderzoek kan zich echter niet herinneren ooit met een leerplichtambtenaar of een RMC-coördinator te hebben gesproken over de uitval of de terugkeer. Een krappe meerderheid van de terugkeerders die een dergelijk gesprek wel heeft gevoerd, was positief over het gesprek. Het curatieve systeem van hulpverlening is volgens de terugkeerders dus nuttig, maar nog lang niet waterdicht. Een deel van de terugkeerders geeft aan dat betere informatie of betere hulpverlening de terugkeer vergemakkelijkt had.

2 Betrek en informeer werkgevers

Op dit moment participeren de werkgevers nog lang niet in alle netwerken (Bokdam & Volker, 2011). Gezien de reacties van de terugkeerders zouden zij een welkome aanvulling zijn. Een deel van de terugkeerders is door

het werk dat zij deden in de periode zonder onderwijs namelijk geïnspireerd geraakt om een opleiding te gaan volgen die aansluit op hun werk. Sommige terugkeerders willen werken en leren combineren, maar zijn niet goed op de hoogte van de mogelijkheden. Andere terugkeerders zijn door hun werkgever terug naar school 'gestuurd'.

3 Betrek mensen uit de nabijheid van de voortijdig schoolverlaters

Terugkeerders geven aan vooral veel contact te hebben gehad over uitval en terugkeer met mensen in hun naaste omgeving: ouders, familie, vrienden enzovoort. Deze gesprekken worden door de terugkeerders heel nuttig gevonden. Maar het zijn natuurlijk geen professionals. Mogelijkerwijs wreekt zich dat. Sommige vsv'ers geven aan positieve gesprekken te hebben met hun ouders, maar niet te weten hoe ze bijvoorbeeld geld verdienen en leren kunnen combineren. Door gerichte informatie aan mensen in de nabijheid van voortijdig schoolverlaters te geven, kan dit soort situaties wellicht worden voorkomen.

Terugkeerder:
"Toevallig bood iemand mij een baan aan waar een opleiding bij hoorde. Een baan die ik leuk vind bovendien."

4 Wissel good practices uit

Eerder schreven we al dat terugkeerpercentages tussen RMC-regio's meer dan 15% uiteenlopen en dat het terugkeerpercentage losstaat van het percentage voortijdig schoolverlaters in een regio. We vermoeden daarom dat de ene regio succesvoller is in het terugleiden naar het onderwijs dan de andere. Inmiddels worden good practices om uitval te voorkomen (preventief beleid) veelvuldig uitgewisseld. Dezelfde kanalen en methoden kunnen ook beter benut worden om het curatieve beleid te verbeteren. De focus zou daarbij voorlopig vooral kunnen liggen op de groepen waarvan bekend is dat zij naar onderwijstype of achtergrondkenmerken vaak uitvallen. Juist deze groepen keren nog weinig terug.

5 Ontwikkel een indicator voor terugkeer

Uit onderzoek van Bokdam en Volker (2011) blijkt dat regio's geheel verschillende definities gebruiken om het succes van hun curatieve beleid te benoemen. Het aantal herplaatsten dat de regio zelf registreert, blijkt maar heel licht samen te hangen met het aantal terugkeerders volgens de onderwijsnummergegevens in de betreffende regio. We zijn het daarom met deze onderzoekers eens dat het van belang is om snel een eenduidige indicator te ontwikkelen waarmee regio's en scholen niet alleen goede benchmarkinformatie kunnen ontvangen over het aantal nieuwe voortijdig schoolverlaters, maar ook over het aantal terugkerende voortijdig schoolverlaters.

Colofon

De gevonden zonen (m/v): Aandacht voor schoolverlaters die terugkeren naar het onderwijs
Barbara van Wijk (ecbo), Sandra van den Dungen (ecbo) en Erik Fleur (DUO/INP)
De uitgebreide onderzoeksrapportage behorend bij deze publicatie kunt u downloaden via www.ecbo.nl.
Isbn 978-94-6052-043-3 / ecbo.12-113

Dit is een uitgave van ecbo. U kunt deze aanvragen door een e-mail te sturen naar info@ecbo.nl o.v.v. A00618.
Gebruik van teksten, ideeën en resultaten uit deze publicatie is vrij toegestaan, mits met bronvermelding.

Het Expertisecentrum Beroepsonderwijs (ecbo) is het landelijk expertisecentrum van en voor de sector beroepsonderwijs en volwasseneneducatie. Doelstelling van ecbo is het ontwikkelen, verzamelen en verspreiden van wetenschappelijk en praktijkgerichte kennis die relevant is voor de sector en de samenleving.

Literatuur

- Bokdam, J. & Volker, G. (2011). *Analyse RMC-effectrapportages 2009-2010. Eindrapport*.
Zoetermeer: Research voor Beleid.
- Dunning, B., Krauss, P., Roost, M.A.R. van, Peerenboom, S., Bruijn, J.A. de, Eeten, M.J.G.
van, Groenleer, M.L.P. & Voort, H.G. van der (2009). *Inzicht in resultaat. Oordelen over
effectiviteit van maatregelen gericht op het terugdringen van voortijdig schoolverlaten*.
Utrecht: Berenschot, Delft: TU Delft.
- ROA (2011). *Schoolverlaters tussen onderwijs en arbeidsmarkt 2010*. Maastricht: Researchcentrum
voor Onderwijs en Arbeidsmarkt.
- Rooij, E. van, Pass, J. & Broek, A. van den (2010). *Geruisloos uit het onderwijs. Het verschil
tussen klassieke en geruisloze risicofactoren van voortijdig schoolverlaten*.
Literatuuronderzoek. Nijmegen: ResearchNed.
- Veld, R in 't, Korving, W., Hamdan, Y. & Steen, M. van der (2006). *Eindrapport:
Kosten en baten van voortijdig schoolverlaten*. Rotterdam: Rebelgroup.
- Wijk, B. van, Fleur, E., Smits, E. & Vermeulen, C. (2011). *De verloren zonen (m/v). Deel I:
Terugkeer in het onderwijs van voortijdig schoolverlaters*. 's-Hertogenbosch/ Utrecht:
Expertisecentrum Beroepsonderwijs.
- Wijk, B. van, Fleur, E., Smits, E. & Vermeulen, C. (2011). *De verloren zonen (m/v).
Bronnenboek bij Deel I: Terugkeer in het onderwijs van voortijdig schoolverlaters*.
's-Hertogenbosch/Utrecht: Expertisecentrum Beroepsonderwijs.
- Wijk, B. van, Dungen, S. van den & Fleur, E. (2011). *De gevonden zonen (m/v).
Onderzoeksbijlage*. 's-Hertogenbosch/Utrecht: Expertisecentrum Beroepsonderwijs en
Zoetermeer: DUO/INP.

Gebruikte afkortingen

BRON	Basisregister OnderwijsNummer	ROA	Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt
DUO	Dienst Uitvoering Onderwijs	Vsv'er	Voortijdig schoolverlater
Ecbo	Expertisecentrum Beroepsonderwijs	Vmbo	Vorbereidend middelbaar beroepsonderwijs
Mbo	Middelbaar beroepsonderwijs	Havo	Hoger algemeen voortgezet onderwijs
OCW	Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap	Vwo	Vorbereidend wetenschappelijk onderwijs
RMC	Regionaal Meld- en Coördinatiepunt		